

կեպոյ գունաւոր գերձանէ հիւսուած կ'ըլլայ՝ գեղեցիկ զարդերով՝ յար եւ նման արեւելեան զօրգերութեան զարդերոյ։

Այսպիսի ագանակիւք մը յօրինել շատ դիւրին է եւ շատ պարզ. ամէն գիւղացի ինքն իրեն կը շինէ։ Կաշին կ'առնուն, մաքրել կ'ածխին, մերկ ոտքը՝ մեծութիւնը չափելու համար կաշւոյն վրայ կը դնեն եւ նոյն մեծութեամբ կաշին կը կտրեն։ Կաշւոյ կտրուածքները գերձանի պէս բարակ կը արեւելով՝ արեւիկէ եզերքներն ուրիշ շինելու կը գործածեն, որոնց մէջէն յետոյ մետաքսայ կամ բրդէ գոյնիզոյն լլայն կապ մը կ'անցընեն, որ լարելին ոտքէն ելլելը կ'արգելու։ Չեւ 4 նկարեալ լարելու մեր առջեւ կը գնէ, որ քանի մը ժամուան մէջ կ'ընայ յօրինուիլ։ Չորսին ամենայն մասամբ գիւրատար եւ հաճոյական ագանակիւք մըն է։ Մի միայն պակասութիւնն է երկայն չդիմանալը։

Ոտնուայէն ետքը՝ որմէ յառաջ արդէն ոտքը չփռած էր, հիւրն ըստ կամս դրած մը կը գնէ ինով ձեռքը, որ ձեռնահամարութիւն մ'իւր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ։ Ամէն հիւր այս նուէրը չընենր։

Իմ կամք չէ այստեղ յիշատակել Հայոց այն ամէն նշանաւոր սոցիոլոգիներէն, որոնց շատն ապահով հին ժամանակներէն են. այլ ուշեցի համառօտիք միայն այն տպաւորութիւններն ուրուագրել, զոր օտարական մը հայկական այսպիսի զիւլի մերձեցած ժամանակ եւ դիւզի մէջ կ'ուենայ։ Ուրեմն հասանք զիւլ, մտանք տուն. արդ ստորագրենք այժմ՝ տունն ըստ կարի ճիշդ։

Արդէն ըսի թէ յօգուածս եւ վերննա գրելով՝ թերութիւններ պիտի ունենայ եւս այժմ կ'ուզեմ աւելցնել թէ թերեւ թերութեանց ամէնէն գլխաւորներն են թուոց պակասութիւնն եւ մեծութեան նշանակուած լըլլայն։ Տանց յառակագիծներուն եւ միւս ձեւերուն մեծութիւնը չկրցայ թուով նշանակել, որով կարելի կ'ըլլար առարկայից ճշգրիտ մեծութիւնը պակսկերպընել։

(Ընթանալիքի)

ԲԺՅԱԿԱՆ

ՄԻՋԻՆ ՈՐ ՆՕՐ ԲԺՅԱԿԱՆ ԳՐԱԹԻՐԻՆԷ

Նիսիսեպիտեղիք. Վ իմագրովս կ'իմանաք զայն ամենայն բժշկական գրուածս, որ Հետազոտութեանց 14^{րդ} եւ 15^{րդ} Հատանոց մէջ յիշուածնիւն յաբրարած են։ Արդէն 14^{րդ} Հատանէն կրնայ մակարեւելի որ շունինք բազմաթիւ հեղինակներու ինքնակապ կամ իւր ինքնակապ գրութիւններն այստեղ քննութեան առնուի։ Հազիւ թէ Միջին ժամանակներէն երկու երեք բժիշկք կան, որոց նոյնպիսի գրութիւնք ծանօթացած են արեւոյս, եւ հարկաւ անոնց վրայ պիտի ամփոփուի մեր ուշագրութիւնն։ Սակայն եւ այնպէս կարծենք թէ Հնդկոյն Բիշիւրաւի վերնագրեալ 15^{րդ} Հատանէն նուազայն հետաքրքրական պիտի չեղեան հետեւեալ քանի մը Հատանք։ Սուրբ է՝ մեր գլխաւոր նպատակին — այն է՝ նախնայ առաւկորէն բարբառայն — առնալիւն նայելով, Հնագունից շափ առաւ նիւթ չեն կարող մատուցարել Միջինք իսկ ի մասին լեզուի, առաւելապէս այն պատճառաւ՝ որ առնել, եւ մանաւանդ նորք կամ յետինք, որ ամենարկած են բժշկարան կամ այլ որպիսի եւ ինչ բժշկական գրութիւն յօրինելու, ոչ այլ ինչ յերեւան հասած են՝ բայց եթէ իւրաքանչիւրն հնագունից կամ իւր նախնիքնայնց գրուածներուն եղանակաւորութիւնն։ Սակայն պիտի ջանանք բոլորովն անոսն շաննել եւ ոչ իսկ յետնոց գրուածները։

Գլխաւորաբար երեք յատուկութիւնք ի վերջոյ յիշատակեալ գրութեանց զմեզ յօժարեցուցին այս՝ եթէ ներեալ է ասել՝ զիջողութեան Վստն զի անոնց մէջ երբեմն այնպիսի հնագոյն կտորներ խառնուած կը գտնուին, որ մոյն անոնց իջեցածնից հասած են եւ զոր գրեթէ անփոփոխ կամ թեթեւփոփոխութեամբք պահած են։ — Աստի զի թեեւ ըստ ինքեան անհարթ եւ հետեւակ է մանաւանդ. յետնոց լեզուն, սակայն այնպիսի բացատրութիւններ եւ ասացումներն ալ կը բովանդակեն, որք ոչ փոքր օգնութիւն կ'ընեն ռաւկորէնի կարելու իսկ բառից հաւաքածոյն անցընելու։ — Արեւապետ վասն զի ամէն բժշկական գրութիւն կարող է նպաստել լուսաւորելու եւ արթնացընելու հոյք բժշկականութեան պատմութիւնն, որոյ կտաւորութեան կը բարձրանք միջնաւն օտմեղակել։

Բայց որովհետեւ մեր ի ձեռնն անցած գրաւոր միջինքը — Չեռագիրները — շատ նուազ են, միանգամայն մեծ գօտաւորութեանց ներքեւ ինչ կած է՝ ամենակարեւոր Չեռագրաց իսկ նաեւ մասնական ընդօրինակութիւն ստանալ, նա թէ գահացուցիչ տեղեկութիւն ժողովել անոնց նկատմամբ, ապա ինքն՝ երբ մեզ ծանօթ նոր կամ յետեւ ժամանակաց գրութիւն մի կապ ու յարաբերութիւն կ'ունենայ զմեզ զբաղեցնող գրուածոց միջին հետ։

21.

Ժ. ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹ՝ ԱՄԱՍԻԱՑԻ

Օգոստոս թռչկոթեանն ևն Անգիտաց անպէտ:

Հերայի բժշկապետին Ջերման Միրիթա
րուսիկոն (Ուլ. — 1184) եղևու Տաբրի ութ
սունակերու տարի ետեւ (ՋժԺ. — 1466) և
գրէր Ամիրտոված Ամասիացին իւր առաջին եւ
գլխաւոր գործին, այն է՝ Օրհման Բէլլիւնիս կամ
Իւր ընդարձակ բժշկարանն, Մանկո՛րնայի Փիղիկըն
պոլեւ ջաղաղն, եւ այն թուականին տասուներկու
տարի վերջ (ՋժԻ. — 1478) ր Կաստանդոնպոլիս
մայրաքաղաքն 46 ձեռագրիկէ ր գրու թի իւր եր-
կիրոյդ աշխատարկութեան, որ է՝ բժշկական բառա-
գիրքն, շուր իւր՝ Անթիոն կամ Անթիոն աշուր
կ'անուանու, ձմանուցանելով թէ չորս տարի աշխա-
տած է նոյն գործոյդ (— ՋՂԱ. — 1482) ր։

Այս երկու գրութեանքը, մանաւանդ առաջինը, մեծ անուն եւ համբաւ ստացած եւ Աֆրի-
սովայի ազգի մէջ, այնպէս Եր իրմ ետեւ բաշխու-
թեան վրայ զգեւ ուզողներն զինքն իրենց օրինակ
եւ առաջնորդ կ'առնուն: Ուստի երբ մէջքն ժա-
մանկներդ իւր այնպատրուի ինչը ծանօթացան,
շատերն առանկինքն հմուտը բաշխութեան՝ զարմա-
նալով իւր գրութեանքը ներկուս. շատահմուտի մե-
ջայր, սկսան իրեն ալ յառկացնել Քիչկոյնդ վե-
րագիրն, որ ազգային բաշխաց մըլէն՝ Գեիթմարայ
Հերայոյ օրայն սեպհական պատահանուն եր մին-
նեւ ցարկ:

Ամբողջությամբ իւր անձին եւ գրութեանց՝
իւրեւնի տակ եւ իւր տառադրութեան ընդացին եւ բժշկա-
կան գործունեութեան վրայ բուսական մանրամասն
տեղեկութիւն կու տայ երկու դիւետար գրութեանոցը
մէջ։ — Այսպէս՝ ընդգրկուած բժշկական մէջ՝ իւր
ի կրկնումը յոյն եւ արարքեր բժշկաց անուանէ
յիշատակելն եւ իւր երկարութիւնն տանցն Շե-
տակաւոր իւրեւնի յօրինելն իմացընելն ետեւ (տեւ
Հռոմ. Ամ. 1889, էջ 60) այսպէս կը շարունակուի։
“Եւ այսմն հետեւ գրեցին շատ աշխատանքս զայս եւ
անամբ իմով, եւ շատ դիժարութիւն եւ պատահ-
մունք իմով, քաշել ի ամերիկաց եւ ի յայտնագեան,
ի դատաւորաց, ի թաղաւորաց եւ ի իշխանաց։ Եւ

⁶ Այս է բաժն աղից գրութիւն տնտեսաւ, եւ այս-
պէս ալ գրուած իր գրեւորք Տապաղի Զեաւադրաց յարմի
մէջ. յայն աղի տարօրեան եղած է Ուրբաղումս գրու-
թիւնն, որ Գեորգիայ թէ ամառաց ընդմէջ առնուելով՝ մուս
գրածն է առաւելապէս ի նորագոյն Զեաւագիրս. Յայտնի է
որ ամառին տիգիւթի կամ տիգիւթի բաժն Զաւարակործն տիգ-
իւթի (տուխի) կ'արտադրեն: — Մեծն բաւ տեղոյն երկաթն
պէս զարկ կ'անելն:

[illegible]

շատ դրեանք էի ժողովել ի յԱրարաց և ի Պարսից եւ ի Թուրքաց, եւ շատ շաբօղովիւն գտիւ. եւ ըստ խմանաւորն զարեւ եւ զարբեւ եւ զպատահմաննքն էի կրել. զՏարասութիւն եւ զազգայասութիւն եւն գաշելն. եւ ի յերկրն ի յերկրն շատ բռնչութեան զարեւտան էի գործել. եւ փորձել էի եւ (յ)իմ միտքն շատ զեղծեր եւ խօրհչելն. եւ շատ ծառայել էի Տիւնապազ եւ մեծամեծապէս էի իշխանաց եւ Հաղարայւսեանց եւ Տարփրայւսեանց եւ քաղաքացոյց եւ աղքատաց, մեծն եւ փոքուն, եւ շատ շար եւ բար ի տեսել. եւ Տանց եղայ եւ Տիֆլիս, որ ոչ Հարասութեան կու ինչո՞ւմ եւ ոչ աղքատութեան կու արթնով. եւ զամենայն շարն եւ դատարն մէկ կու տեսնում եւ անճշտ լինիմ այս ամենայն ցակովք եւնէ կենցաղայ. . . . »

Թշկական բառազբոյն վրայ ընդարձակագոյն եւս տեղեկութիւն կու տայ: — Յառաջաբանին մէջ հետեւեալ շորքաողեանով կը ծանուցանէ թէ ինչ մօզը նոյն գրութեան Անիկոյն աղիդ տնուն գրած է:

Եղիբ հեռանալ իմաստութեան հետ.
Եթէ չուսանիր՝ բռնիչկ ես անգետ:
Լինիս քու դիտուն՝ արքա բանին պետ:
Գրացն է անունն՝ Անգետի անպետ:

Մահաւոր յետոյ նոյն Յառաձրբարսին մէջ կը
զգրէ . . . «Յետոյ դնացեալ շուրջ երկու բազում» քա-
ղաքային, եւ անցաւ զծովն եւ շուրջ եկաւ զաշխարհն
Մակեդոնացոյ, եւ բնակեցաւ ի մայրաքաղաքն ի
Կոստանդնուպոլսի, եւ հաւանցեալ շատ գրեմք
ի յայլ արգագոյ, եւ աշխտանցեալ եւ տառի զբա-
նական եւ զանտառնն աղգի աղգի . . . Տնիք լե-
զերու . . . :

ԱՅՐԵԱԿԵՆ՝ Բայ յայլոց մանրամանր տեղեկութեանց՝ ամէնէն աւելի ընդարձակ ծանօթութիւնը կու տայ Անգիլաց անդէպի ոտանաւոր Յիշատակարանին մէջ, որ է այս.

«... Գրեհամսն է զքէն Բրիտտոս տնման արքայս,
Որ առեի թիւ ժամանակն մինչեւ ի սմա,
Չորս քորի տէր եւ զդէրս յայնաստեաց,
Ի թաղումս աւրինակաց աւարտի ապ:
Գրեթէ կառարեթի բռն զինէ որ կայ,
Ի բառեթ բռնկութենան զինէ որ գառ:
Աւարտեմ զսա հինգ լեզուսդ, զինէ որ սառ,
Ի չայց որ ի չառմիս եւ յընդամանս,
Ի զարեցի եւ ի թաւըաց՝ զէւ լաթիեա:
Եւ ի չայցեմ եմ՝ արարեթ զսկիւնք զարց
Ի չիբայ յայնս, բնին զինէ զինէ որ կա,
Եւ Գինէ ուլ յիշեմ յիշեթն արքա:
Եւ բռնիւ Ափրասովմիս՝ Հայոս Եղիայ,
Որ մեռաւ եւ եւ չառեթ Ամասիայ,
Եւ Հիւսիս եմ բռնիկէ ի Բիւսանդիս,
Որ իսկի զարայ նման չառեթ չիկայ,
Որ արեմաւ եւ Թաւրոս արքին Հիւսիս որ կայ,
Որ սասնի առնիկ լեզուսա իրաստեցինս:
Գրեդիք եւ յիշեմն սմ որ կարդայ:
Որքովի Բրիտտոս որ սան Հայր իմ զայ,
Որ ի բանս ուլ զպակս իր քի մեա:
Փունք չեւ ճեր, Ի չայց իրասկանս, լնայ: (ՀԱՅ Ե)

Ամբաստանության մահուան մասին՝ յաջորդ տեղե-
կությունը կու տայ Մեծ. Ա. Տուրիկեանին՝ Արեւիկի
1890, Յուլ. 24 թվականից՝ Ամբաստանության շեղանակի

U.

[illegible]

Իս այլ իմացիք որ զայս քննությունն աստե՛ն է որ ասանկայն մարդ ասանի: (զի) այն պատճառն չամար որ ջան զայն փառաւ որ ուսուին չկայ, որ Հասանայ մարդոյն զաղտընդին կուզէ: Տեր Աստուծո՛ւ ջան զայն փառաւ որ եւ պատուական ինչ է ստեղծի: Իս էլն՝ եւ ի հին խորհուրդն՝ ինչ Մեծն Եհնայաբար: Իս ինչ նորս իշխեմն եւ սառնի ինչ Դեղա որ տէ: Իս եւ սառն ինչ Ուն ինչ Եհնայաբարն ինչն երես, եւ արքեւ ի նորհարհանս այլ ինչն տէ: Իս չառն երեւ ի Փրստայն ինչ Դեղա որ տէ: Իս էլ տեմն այլ եւ ի՛մ տեղեկ, եւ պարհանս ինչ ի՛մ հրահանան է: Իս քիւ որ տէ: Իս եւ քիւ Լուսնայեմնեան եւ Բեկնայն քիւն, եւ շատոյ պատճն Արարանի: Ի տեղեկն շատոյ Արարանն քիւ է որ տեղեկ, արք Զնհն՝ ար քիւն լոյ: Ի

Այլ ասացեր են բժշկագիտքն՝ թէ բժշկութեան արուեստն օգուտ է անհմէն, որպէս տալոյթն էն արդար մեկութիւնն օգուտ է հոգւոյն։ Եւ այլ գտանէ այն է՝ որ յառաջն մարդոյն ետն անողը լինի եւ տալ ասորէն առ ընտանտ։ Եւ որ չլինի անողը մարմնիդ՝ ոչ կարէ ծառայել ընտանտոյ հոգւոյ։ Եւ տալ գտանտիդ այս բժշկութեան արուեստն արտադրութեան է փաստաւ որ եղաւ։

Եւ գտաւորեալ որ առաքել այս անուան շէրհոն, յոյգ էաւ, եւ յետոյ օսաւ ի նոյնպէս շէրհիւրէ, եւ յետ այդոր օսաւ շէրհոյ իմաստասերէ: Եւ ի շէրհոյց ձկնի այս անուան զիւր եւ ի նուայ եւ վառաւոր, եւ յառ շարքաւորսն անսերին, եւ բայց շէրհոյց իմաստասերն ճշդս արարին եւ աղէկ օսաւ եւ օստայիսն ամենայն ազգէն, եւ նոյնս ընտելութիւնն աղէկ եւ ամանութիւնն եր պոս արաւետաւոր, եւ աղէկ կարգային եւ կատարեալ:

Համարժեք է իմ օգուտին:

፡ ይህም ፡ ስራ ፡ ለ፡ ሕገ-መንግሥቱ ፡ ይፋ ፡ ይደረጋል ፡

Գիտացիորդ որ լաւապէս
գիտ ինչեմ զգնչաբարձրն
կաւարճեմ եւ այլ խօսք որ
ստացան (ստացանք) եւ
վերջինք միասն թէ գա-
տնէ է որ զայս բժշկու-
թեան արուեստն ամենայն
մարդ ուսանի եւ գիտնայ։
Եւ այս լաւն այլ պատ-
ճառն է ճամբ, որ այս
բժշկութեան արուեստն
տակէ տաւաւելութիւն եւ
փաշք ունի ի յԱՄԼ առ-
մանց վերայ, եւ արարին
Լաւաւան ի վերջոյ երկեջ
քան զմարդք փառաւոր իրը
է անցնողք, յիշեալ Մար-
շալ Մ-Սէլեւի ի Աղջորստի-
ոսէ. Աղջորստ թոր ըրդ
պարտէր Բարսէլ. Այսպ
այս պայտէ է նա պատնէ
է որ երբ անկարարստ մարդն
է որ զիշ առնեն զօրարայ
բնակիւթեան, եւ ազարի
մարդն ի հիւանդութիւնեւ,
զի դրայն է (') ինչէ Ու որ
իշէ առոր մարմնով որ
կարէ ծառայել Լաւաւան
հոգով։ Այս էլ իտեմն որ

[illegible]

የተመረጠው ሲሆን ደግሞ

այս է քրիստոնեական եւ այլ
 արեւոյն է գլխ ընդհանրապէս
 իւրօք է. ինչ գլ ան որ ասու-
 ընքսք լինէ լաւ ընդհանր լաւ
 ընդհանր ընդհանր է որ է
 յայնչ ինչ ինչ լաւ որդի-
 անթիւն ինչոյ, ինչ հան-
 ք ինչ ընդհանր ինչ Սա-
 րաւանք եւ, որդիք լինելու
 ինչոյ զարգացումն է յայնչ
 եւ՝ յայ որ անասունն է
 զհետ Սարաւանքն է ընդհա-
 նը. ինչ այն որ զարգինելոյ
 է Սարաւանքն զարգինելու
 Տեր Սարաւանքն

(Դսածը թաց հւ յափռգ
կտորներուն մէջ մնածած
է Համառօտեալ խմադրու-
թիւնն Նիւթը Յուշակին
մի մասնն)

Այլ գիտելուք որ յառաջ այս առաւելի յազգայն Հայկեացոյ ի Բքն եր, եւ յետոյ առաւել Հնդկփէն, եւ զորացաւ այդ առաւել ի Հնդկաստան եւ յետոյ առից զայս առաւել Հռատեացոյ քանաւորաւորքն եւ Տելեքեցոցն, եւ յետոյ առից զարքիւք եւ այլ Տեյա արքիւք։

2

ᐱᔭᓂᓴᓄᓇ ᐅᑦᑎᓴᓂᓴᓂᓴᓂᓴ

Եւ թաղաւորաց եւ մեծաւորաց դասան է որ ի մասաւոր եւ նարտոր արտւածաւոր ի մտն գրեւ յիշոր Համար որ յորտմտ պիտեմայ անդաւան այլ չի ծաւառան. կամ այլ երբէք բերեն. եւ Հանապազ մարդն առաջ չի կենար: Եւ արտւել ասացի իմաստաւորն թէ թաղաւորաց սահմանն որ որ զգրք նվազմ էրոջն էր. եւ առան չիկեն եւ ի մէջ գնեն զլիւնին եւ պահանէն այն առաւել Համար որ թէ արարման յայտնի գիշանայ իմ բանան զայն առան որ լիւնէ լաց ի ներս. եւ Հանանէ զլիւն եւ բաժնին Հնծեին. թէ արարում չիկենայ այն լիւնինն մնայ ի այն առան. եւ հաւալոյ այն լիւններն տեսնելոյ զպար է եւ պահել այն առաւել յորում պիտայ յինչ:

Ինչ որ հոգին այլ կա, դիրքի որ առաւել եւ իմաստաբխիւն աւելնայ, եւ արարող լիննայ ի յիբ արդարեան, եւ զուր եւ վատաւ եւ նենգաւ որ Եստիարեան, լինայ։ Հաստ գրեմա լինի տեսել եւ ի վարդաբն կարգաբն, եւ իբր մասնց լինա ստատեալն լինի քոնքըն, եւ բարեմիա եւ խրատաւ լինի։ Եւ կծիք եւ զգոյ եւ զաւանստեր եւ գումգոյ լինի։ Եւ աղջապա իբր չքմեւ։ Եւ Առտաւորս սիրոյ չնմար զեղ առնել։ Եւ լինի այսպէս որ զբոյրն ի յիբ եւ չափաւորս լինի, լինա պէտք եւ որ զպոյրաբն բոյրն ի տեսնել առ չիւստեան եւ զեղ չաւան չիւստեան, այն պատճառն չնմար որ մարդն քաղաքն եւ, եւ բնութիւնն թաղաւոր եւ քաղաքն, եւ ցաւն չիւստեան որդեւ յարեալ եւ քաղաքն, եւ զիւ կուզե որ զքաղաքն տիրէ, զի զերուր բնութիւնն զիւստեւն եւ, որ () կուզուե ժամեւ, հոգին որդեւ տեսնել եւ Քաղա զիւստեան որ ապէկ արարաւ եւ սիկ լինայ եւ զիւստեւ, եւ զաւանսն լինի, յորմաւ թաղաւորս կուլայ ժամն ին կա պիտի լինանայ։ Եւ թէ չարեւանն ի թաղաւորս չհոգն լինի եւ թաղաւորս լինա լինէ՞ պատճն եւ որ սիւստեան տեսնել եւ արեւն տայ, լինա թաղաւորս այլ ի մասն զայ բուրաւ տայ, թէ հանդ որ ի թաղաւորս կրն այլ բուր տայ, լինա արեւն չաւան լինաւորս չհալաւորս ան, եւ Բորդի վազույն տարի եւ զաւանսն պատճն եւ զրաւն իբր յաւանսն տայ եւ իմաստաբխիւն աւան եւ արարողութեան, եւ զանմայն իրաք զատենն տեսնաւ։ Եւ այն։ Հանդ որ սիկն ար

նայ եւ Ս. Գրոց հմտութեան ցոյց կարող ենք իրաւամբք համարիլ նորագիր յաւելումն։ Երկրորդ օրինակն այսպիսի ծանրակշռութիւն չունի, որովհետեւ երկու խմբագրութեանց եւ Աստուր ընթերցումովն մէջ ըստ իմաստին տարբերութիւն չկայ, եւ ոչ իսկ ըստ լեզուին նշանակութեան արժանի խտրի կը գտնուի։ Ընդհանրապէս խօսելով՝ այս համեմատութիւնը պահուած է լիակատար եւ համառօտեալ խմբագրութեանց ընթերցումովն մէջ։ — Աստղեկոյս ի հաստատութիւն՝ զնենք աստ որորդ օրինակ մ'ալ, որով պայծառ կը տեսնուի նոյն երկու խմբագրութեանց համեմատութիւնն։

Գ.

Լիւստոր Իմօփրօնիս։ Հմտօրօտ Իմօփրօնիս։
Սինային որդին ասէ՛ թէ Պոհրան տանէ՛ Ասորաց աստ է զուշակէ գտառասան երեմալ բնութիւնն եւ հիւանդութիւնն։ — Երեսն ասէ՛ թէ Սարգն զուշակէն կու գուրին։ —

որպէս քաղաքի օրինակ է, եւ բնութիւնն թագաւոր է այս քաղաքին։ Չարքն եւ յարկամբն՝ ցարքն են, եւ կու ջնանն հանապազօր ի քաղաքն մտնեն, եւ պնծամ բնութիւնն եւ յարկամբն յորտ կու փակին, եւ յարկամբն կուգն որ յաղթէ, եւ տաքալութիւնն յաւելի եւ զօրաւոր լինենայ ի մէջ ժամն, եւ թէ պակասէ երկու եւ երեք ժամն յաղթէ, եւ բնութիւնն վատուածի եւ տահրուի։ Եւ յանժամ մարքն մեռանի։ Յայնժամ որ բնութեան եւ ի ցաւոյն մէջ այս կուգա լինի՝ նա յայնժամ հիւանդին խիտ ծանորութիւնն եւ վատուածութիւնն դիտի։ Եւ այս տանին բժշկագետքն պահան տան։

Առ Ենուս բժիշկն թէ քաղաքնն է (հարկ), եւ բնութիւնն թագաւոր է, եւ հիւանդութիւնն յարկամ է քաղաքի՝ որ եկել է. եւ բնութիւնն կուգն որ զարկամի ի դուռ վարէ։ Եւ թէ տաքալութիւնն յաւելի լինի մէկ տարապայ եւ թէ ասան վատուծայ երկու երեք տարապայ եւ թէ չկար տահրելն զարկամն եւ յաւելի լինի, եւ բնութիւնն պակաս լինի եւ յաւել եւ վատուծայ, զմարքն պահան կու սպանն։ Եւ յայնժամ որ բնութեան եւ հիւանդութեան մէջ այս կուգա լինի՝ նա կու դիտի որ հիւանդն յանժամն իրաւ ծանր եւ վատուծ լինի, եւ յայն ժաման հափշտեն պահան տանն ասոց եւ ճշմարիտ։

(Հարանկիւն)

4. Ղ. 8.

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

NOUVELLES SOURCES

DE MOÏSE DE KHOREN.

III

MOÏSE DE KHOREN ET L'ORIGINE DES PARTHES.

Moïse de Khoren regarde les Parthes, et par conséquent les rois arsacides de Perse et d'Arménie, comme des descendants d'Abraham. Cette opinion, au moins singulière, est formulée on ne peut plus clairement dans les deux passages suivants:

*Arsace le Brave, qui était de la descendance d'Abraham, de la lignée de Ketoura, monta sur le trône pour que fût accomplie la parole du Seigneur à Abraham: «De toi sortiront les rois des nations» (II, 1). «L'histoire sainte nous montre qu'Abraham est le vingt et unième patriarche depuis Adam», et c'est de lui que descend la race des Parthes. L'Écriture nous dit en effet qu'Abraham, après la mort de Sara, prit pour femme Ketoura: d'elle naquirent Emran * et ses frères qu'Abraham,

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԱՂԵՐԷ ՄԱՍԻՍԻ ԽՈՐԵՆԱՅԵՑ

Գ.

Մոյսէս Խորենացի եւ Պարթեանց ծագումը:

Մոյսէս Խորենացի զՊարթեան՝ եւ ըստ հետեւորդի Պարթոյց եւ Հայոց աշխարհի արշակունի թագաւորները՝ կը համարի Աբրահամէն սերած։ Այս՝ զունն նորանշան՝ կարծիքն ըստ կարելոյն պայծառ կերպով ըսուած կը զտնենք յաճորդ սա երկու տեղեաց մէջ. «Աստի եւ թագաւորեաց Արշակ քաջ, որ է ի զուակէ Աբրահամն, ի քրտուրական ծննդոց, առ ի հաստատել բանին Տեառն առ Աբրահամ թէ Թափաւորդ աղօքն ի մէն լինին» (Բ. Գլ. ա.) եւ «ՅԱլմանայ քաներորդ առաջնորդ նահապետ մեզ զԱբրահամ՝ աստուածային պատմութիւնքն ցոյցանեն։ Եւ ի նմանի եղեալ ազգգ Պարթեանց՝ զանդի ասէ, յետ մեռանելոյն Սաապի՝ առեալ Աբրահամն կին զԲեթուրայ. յորմ ծնան Եմրան՝ եւ եղբարք նորա, զոր Աբրահամ ի կեն-

¹ Cf. A. Carrière, Moïse de Khoren et les généalogies patriarcales. Paris 1891, p. 27.

² Le vrai nom est Zemran (Gen. XXV, 2). Les mss. de la Bible grecque portent Ζουβραν, Ζεβραν, Ζεմբραν, correspondant à l'hébreu צִמְרָן. La Bible arménienne a bien Ջեմբան, mais le *q* de l'accusatif déterminé, qui devrait précéder le mot (զՋեմբան), a été omis comme il arrive parfois devant les mots

¹ Հմմտ. Ս. Գորիշի. Մոյսէս Խորենացի եւ Ազգաբանութիւնք Նահապետաց. Գաղիք 1891, էջ 27.

² Բուն անունն է Ջեմրան (Ծնն. ԻԵ. 2) Եւսեփան Աստուածային մեռալիքն Շոմբրան, Շեբրան, Շեմբրան կ'ընթերցանէ՝ որ կը համապատասխանի լիովին երբայկա-

նին։ Նաեւ Հայերեն Աստուածայունն Ջեմբան ունի, սակայն որովայն Հայցականին նախընթաց չ'ապագիրի (զՋեմբան) մէկի թողոյսն է՝ ինչպէս կը գտնենք երբեմն պատահած ի տառով սկսող բառերին յառաջ։ Մոյսէս Խորենացի Ջեմբան անունը ի նախադասութեան նախդի կարծած է եւ կարգացած՝ Եմրան։ Այս պէլ՝ պնդակ ուրիշներուն